

Pronkssõduri ümarlaua koosoleku protokoll

Tallinn

18. oktoober 2006 nr 4

Algus kell 15:00 ja lõpp kell 16.00

Koosoleku juhataja: Toomas Vitsut, Hardo Aasmäe

Protokollija: Anu Loide

Võtsid osa: Eesti Rindemeeste Ühendus ja Euroopa Sõjaveteranide Konföderatsioon, Eesti Veteranide Organisatsioonide Liit, Merelaevastiku Veteranide Klubi, Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus, Eesti Laskurkorpuse Veteranide Tallinna Klubi, Endiste Õpilaskorvade Liit, Afganistani Sõjaveteranide Liit, Eesti Endiste Poliitvangide Loode Eesti Ühing, Öine Vahtkond, MTÜ Noorteühendus SIIN, Eesti Endiste Alaealiste Fašismivangide Liit, Klenski Nimekiri, Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing, Ühiskondliku Leppe Sihtasutus, Tallinna Praostkond, Rahvaliit, Sotsiaaldemokraatlik erakond, Keskerakond, Eesti Vasakpartei, Mitte Eesti integratsiooni sihtasutus, II MS Osavõtjate Tallinna Ühing, Eestimaa Vene Muinsuskaitse Selts

Puudusid: Inimõiguste Teabekeskus, Eesti Vabadusvõitlejate Liit, Rahvaste Vähemuste Ühendus, Eesti Apostellik Administratuur, Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik, Põhiseaduskomisjon, Muinsuskaitse Selts, Eesti Tegutsevate Vene Kaasmaalaste Ühenduste Liit, Vene Kodanike Assotsiatsioon Eestis, Konstitutsiooni erakond.

Kutsutud: Lauri Mälksoo

Koosoleku juhataja tutvustas päevakorda.

1. Ettekanne Lauri Mälksoolt
2. Küsimuste esitamine Lauri Mälksoole
3. Korralduslikud küsimused

Päevakorra arutelu.

T. Vitsut: Me jätkame eilse ümarlauaga, kus meil oli kokku lepitud, et me räägime täna juriidilistest küsimustest, mis puudutavad sõjahaudu. Selleks on meil kutsutud kohale Tartu Ülikoolist Hr Lauri Mälksoo, kes on doktor Tartu Ülikooli rahvusvahelise õiguse õppetooli hoidja.

1. Ettekanne Lauri Mälksoolt

L. Mälksoo: Minu ülesandeks on siis selgitada seda õigusliku külge, andmata mingeid omapoolseid arvamusi või suuniseid, selles osas, mida selle poliitilise probleemiga peale hakata. Ma mõistan, et minu ülesande tagasihoidlikuks rolliks on mõningaid asju selgitada. Selgitada just seda, et ühegi poliitilise küsimuse lahendus ei leia aset õiguslikus vaakumis. Lahenduste otsimisel tuleb arvesse võtta neid aspekte, mida õigus ette kirjutab.

Eesti Vabariik ja Tallinna linn peavad pronkssõduri küsimuse lahendamisel arvestama rahvusvahelise õigusega. Rahvusvahelisest õigusest tulenevad Eesti Vabariigi jaoks

kohustused eelkõige seetõttu, et pronkssõdur seisab Teises maailmasõjas langenud Nõukogude sõdurite matmiskohal (või selle läheduses). Rahvusvahelist humanitaarõigust reguleerivate 1949.a Genfi konventsioonide 1977.a I lisaprotokoll kohustab lepinguosalisi riike, sh Eesti Vabariiki, suhtuma kõikidesse sõjahaudadesse „austusega”.

Genfi konventsioonide 1977.a I lisaprotokolli Artikkel 34 sätestab järgmist:

Artikkel 34. Surnud isikute põrmud

1. Okupatsioonist või sõjategevusest tingitud kinnipidamise ajal või seoses okupatsiooniga surnud isikute põrme, samuti nende isikute põrme, kes surid sõjategevuse tõttu ega ole selle riigi kodanikud, kus nad surid, tuleb austada ning kõigi selliste isikute matmispaiku tuleb austada, säilitada ja tähistada vastavalt neljanda konventsiooni artiklile 130, kui nende põrme või matmispaiku ei tule konventsioonide ja käesoleva protokolli alusel kohelda soodsamalt.

2. Kui olukord ja vastaspoolte suhted seda võimaldavad, peavad lepingupooled, kelle territooriumil asuvad sõjategevuse tõttu või okupatsiooni või kinnipidamise ajal surnud isikute hauad või muud kohad, kus on nende isikute põrmud, sõlmima kokkuleppeid selleks, et:

(a) lihtsustada surnud isikute sugulaste ja haudade registreerimise ametlike teenistuste esindajate juurdepääsu matmispaikadele ning et reguleerida sellise juurdepääsu korraldamist;

(b) püsivalt kaitsta ja säilitada selliseid matmispaiku;

(c) lihtsustada surnud isikute põrmude ning isiklike asjade tagasisaatmist kodumaale selle palvel või surnud isiku lähedaste palvel ja selle riigi nõusolekul.

3. Kui lõike 2 punktides b või c sätestatud kokkuleppeid ei ole sõlmitud ning surnud isikute kodumaa ei ole huvitatud matmiskaikade eest hoolitsemisest omal kulul, võib lepingupool, kelle territooriumil matmiskohad on, teha ettepaneku soodustada surnud isikute põrmude tagasisaatmist kodumaale. Kui seda ettepanekut vastu ei võeta, võib lepingupool ettepaneku esitamisest viie aasta möödudes ning pärast kodumaa asjakohast teavitamist hakata rakendama oma seadusi surnuaedade ja haudade kohta.

4. Lepingupool, kelle territooriumil asuvad käesolevas artiklis nimetatud matmiskohad, võib põrme ekshumeerida üksnes:

(a) kooskõlas lõike 2 punktiga c ja lõikega 3; või

(b) juhul, kui ekshumeerida on vältimatu avalikes huvides, sealhulgas meditsiinilisel otstarbel või uurimistoiminguteks.

Sellisel juhul peab lepingupool põrmu alati austama ning teatama surnud isiku kodumaale oma ekshumeerimise kavatsusest ja uue kavandatava matmiskoha üksikasjadest.

Ettekandja kommentaar: 1977.a I lisaprotokolli artikkel 34 kohustab riiki suhtuma sõjahaudadesse austusega, sõltumata sellest, kas maetute näol on tegu sõbraliku (“vabastava”) või okupeeriva välisriigi sõduritega. Teisisõnu, Eesti Vabariigi rahvusvahelis-õiguslikud kohustused pronkssõduri läheduses asuva sõjahaua suhtes pole otseselt sõltuvad sellest, millisena Eesti Vabariik Nõukogude armee rolli 1944.a näeb või kas tänane Vene

Föderatsioon sellist Eesti Vabariigi tõlgendust aktsepteerib või eitab. Nii "okupatsioonist" kui "sõjategevusest" tulenevad õiguslikud kohustused on sõjahaua seisukohalt vastavalt artiklile 34 ühesugused.

1977.a I lisaprotokoll artikkel 34 kohustab Eesti Vabariiki sõjahaudu "austama, säilitama ja tähistama". Rahvusvaheline õigus ei näe ette (vaevalt saakski ette näha), *kuidas* sõjahauda tuleb tähistada. Vastakaid tõlgendusi tekitav mälestusmärk pole ainumõeldav viis sõjahaua "austavaks tähistamiseks". "Austamise ja tähistamise" kohustus on täidetud ka näiteks informeeriva teabetahvli paigutamiseга sõjahaua kohale.

Seega: rahvusvahelise õiguse järgi on võimalik pronkssõduri ja sõjahaua probleemi lahus käsitleda.

Rahvusvahelise õiguse seisukohalt on Eesti Vabariik õiguslikult korrektselt käitunud, kui – sõjahauda puutumata – eemaldatakse pronkssõdur Tõnismäelt ja tähistatakse Tõnismäe sõjahaud muul, tagasihoidlikumal viisil. (Tähistamine kui selline on aga sel juhul igal juhul kohustuslik.)

Õiguslikult sama korrektne on nn "Pronkssõduri tähenduse muutmise" lahendus (skulptuuri täiendamine tema tähenduse muutmiseks).

Rahvusvaheline õigus ei keela Eesti Vabariigil pronkssõdurit teisaldada ja langenud sõdureid ümber matta. (Sellisel juhul poleks enam ka tähistamisvajadust/kohustust.) Siiski on see lahendus rahvusvahelise õiguse mõttes potentsiaalselt kõige problemaatilisem, sest vastavalt artiklile 34 lg 2 ja 3 võib Vene Föderatsioon (NSVLi õigusjärglasena) väita, et tal on teatud eriõigused. Vastavalt lg 3 võib Eesti Vabariik teha Vene Föderatsioonile ettepaneku ümbermatmiseks Vene Föderatsiooni territooriumile (ettepaneku tagasilükkamisega kaasneb viie-aastane "ooteperiood"). St Eesti Vabariik pole kohustatud sellist ettepanekut tegema ja võib ka enda territooriumil umber matta. Siiski võib Vene Föderatsioon Eesti Vabariigile ette heita, et temaga pole konsulteeritud.

Ekshumeerimine ja ümbermatmine on lubatud, "kui ekshumeerida on vältimatu avalikes huvides. (...) Sellisel juhul peab lepingupool põrnu alati austama ning teatama surnud isiku kodumaale oma ekshumeerimise kavatsusest ja uue kavandatava matmiskoha üksikasjadest." Avalikuks huviks siinkohal võib osutada tõsiasi, et kui Genfi konventsioonid näevad ette sõjahaudade kaitse humaansetel ja võimalikult neutraalsetel kaalutlustel, siis Pronkssõduri keskne asukoht Tallinnas ja talle mõnikord omistatud mitteneutraalne tähendus (Pronkssõdur kui "vabastaja") ei austa Eesti Vabariigi okupeerimise ja tema kodanike represseerimise käigus kannatanute tundeid.

Milline lahendus ka poliitiliselt vastu ei võetaks – sõjahaua teistmoodi tähistamine, Pronkssõduri tähenduse muutmine, ümbermatmine -, on Eesti Vabariigi keskseks kohustuseks suhtuda langenutesse või siis konkreetsesse sõjahauda austusega.

2. Küsimuste esitamine Lauri Mälksoole

H. Aasmäe: Kuna meil on siin niivõrd väärtuslik inimene - doktor Mälksoo, siis on mul selline palve, et asume kohe küsimuste juurde. Ja ma võtan selle õiguse, et kui keegi hakkab avaldama arvamust, siis ma katkestan. Kui ta on läinud, siis võime avaldada arvamusi nii palju kui kulub.

Eesti Vasakpartei:: Kas Rahvusvahelise õiguse õigus on Eesti Vabariigi Põhiseaduse §3 kohaselt Eesti Vabariigi seadusandluses lahutamatu osa?

Kas Euroopa Liidu õigus on Eesti Vabariigi Põhiseaduse täiendamise seaduse kohaselt Eesti Vabariigi seadusandluse lahutamatu osa?

Kas Euroopa Ühendusele vastav soovituslik akt Euroopa päeva tähistamiseks on ka soovituslik Eesti Vabariigile?

Siit tulenevalt kas Pronkssõduri ausammas tähendab sama, mis Euroopa Päev?

L. Mälksoo: Vastavalt põhiseadusele on rahvusvaheline õigus üks Eesti seadusandluse õiguse lahutamatu osa ja Euroopa päeva tähistamine on soovitusliku iseloomuga. Soovitus on soovituslik ja nagu teada siis Eesti tähistab Euroopa päeva.

Sotsiaaldemokraatlik erakond: Tõnismäele maetute puhul on juttu nende ümbermatmisest. Mida ütleb Rahvusvaheline õigus sõjasangarite ümber matmise kohta? Kas Rahvusvaheline õigus seab ka siin kohal mingeid piiranguid?

L. Mälksoo: Siin eelnevalt kõlas väljend respekt. Rahvusvahelises õiguses ei saagi sisalduda üldist piirangut sest kõik situatsioonid on mingit moodi erinevad. Rahvusvaheline õigus ümbermatmist ei takista.

Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing: Nimelt küsimus seisneb selles, et teatavasti on olemas eravalduse puutumatus seadus. Kas seaduslikul omanikul on õigus nõuda sõjahaudade likvideerimist? Kas Linnal on õigus seda kasutada millelgi muul otstarbel, et seda ära viia puhtalt omandi alusel.

L. Mälksoo: Linn ja suvaline eraomanik on siiski täiesti erinevad asjad. Ja kui nüüd lähtuda Genfi konventsioonist, siis ka eraomaniku omand, kui tema valduses juhtub olema, siis omandiõigus sellele kohale ei ole absoluutne. Selleks on meil muinsuskaitse ja rahvusvaheline kohus, et ei laseks oma maja ehitada lihtsalt niisama. Usun, et sellele nõudmisel on kohalikul omavalitsusel õigus ka eitavalt vastata.

Eestimaa Vene Muinsuskaitse Selts: Kas tähistuse kõrvaldamine rikub Genfi konventsiooni? Varem olid nimed ausamba peal, praegu enam pole.

L. Mälksoo: Igasugune tähistamise likvideerimine rikub Genfi konventsiooni . Aga nimede kõrvaldamine - ei ole nüüd sellist kohustust, et igal sõjahaul peab olema nimed peal. Seega ei riku see Genfi konventsiooni.

Eestimaa Vene Muinsuskaitse Selts: Küsin siis teisiti. Kas hauapealse märgi või ehitise kõrvaldamine rikub Genfi konventsiooni? Praegu näiteks absoluutselt mingit märki ei ole, aga aastal 1994 oli tähistus olemas. Kas see siis oli Genfi konventsiooni rikkumine?

L. Mälksoo: Kui mingisugune tähistus on olemas, siis on riik oma rolli täitnud. Missugune see tähistus välja näeb, seda Genfi konventsioon ei reguleeri. See võib olla intensiivne või minimalistlik.

II MS Osavõtjate Tallinna Ühing: Kuna Juudi kogukonnas usk ei luba ümbermatmist, aga seal nimekirjas oli Varšavskaja. Seega: kuidas konventsioon seda võimaldab?

L. Mälksoo: Konventsiooni 17. artiklis on kirjas, et riigid kindlustavad seda, et surnuid maetakse austavalt ja kui võimalik, siis vastavalt selle religiooni tavadele. Õiguslikus mõttes saab riik öelda, et pole võimalik seda respektierida, aga kindlasti on see soovituslik.

Klenski Nimekiri: Tähendab on kaks positsiooni. Mõtlen, selles lisas nr 1. Genfi konventsioonile on öeldud, et säilmeid saab üle viia kahel juhul, kui peetakse läbirääkimisi, saadakse kokkuleppele selle riigiga, keda nad esindavad, nende langenute ja teiseks nende sugulastega. Teiselt poolt seaduseelnõude esitajad väidavad, et Venemaaga pole mingit lepingut ja Eesti ei peagi Venemaaga läbirääkimisi pidama. Kas see on nüüd juriidiliselt õige? Seda väitis Keit Pentus Reformierakonnast. Kuidas Teie suhtute, kui jurist, sellisesse väitesse?

L. Mälksoo: Kas te oleksite nii kena ja viitaksite selle sätte, millele te tuginete. Kas te tuginete 77. aasta Genfi konventsiooni kahele lisaprotokollile?

Palun näidake seda sätet.

Hr Klenskile tahaks öelda, et ma vaatan selle sätte kodus läbi ja edastan selle teieni läbi Toomas Vitsuti järgmiseks koosolekuks.

Eesti Endiste Poliitvangide Loode Eesti Ühing: II ms lõpul Vene väed jõudsid Euroopa keskele välja ja paljudes riikides oli sõjas langenud. Kuivõrd tänapäeva seisuga on säilitatud teistes riikides langenutele püstitatud ausambaid?

L. Mälksoo: Ma arvan, et teadlasena ma päris ausalt vastata ei oska. Keegi võiks sellest uurimistöö teha. Mida me kõik teame, on näiteks: Viinis ja mõningates Ida-Saksa linnades on veel ausambad alles.

Keskerakond: Missugune on siis riigi kohustus, et matmiskohtade peal ei trambita?

L. Mälksoo: Siin on nüüd õiguslikkusele iseloomulik probleem. Õigus ei saa anda lahendust kõikidele ühiskonnas toimunute probleemidele.

Mitte - Eesti Integratsiooni Sihtasutus: Kas sain õigesti aru, et tegelikult tuleb kõigi nende probleemide juures lähtuda ainult ühest klauslist –austus.

L. Mälksoo: Nüüd on selline lugu, et ei saa olla enam selles kindel, kuna hr Klenski edastas selle konventsiooni lisa 1. Tahaks selle üle vaadata ja selles selgusele jõuda.

3.Korralduslikud küsimused

T Vitsut: Me oleme nüüd päevakorra ammendanud. Järgmine kord, kui me kokku saame, läheme sisuliste teemadega edasi. Hakkame arutama neid ettepanekuid ja seisukohti, mis on teie poolt esitatud. Aga, et me saaksime teha oma tööd produktiivselt, et me siin ei peaks jõudma mingitele uutele avastustele, on mul selline ettepanek.

Selle aja jooksul, mis jääb tänasest järgmise ümarlauani, me pöördume iga organisatsiooni poole personaalselt ja täpsustame teie seisukohti. Kuna paljud on oma seisukohad kirja

pannud lakooniliselt. Järgmine kord lähme me kohe nende seisukohtade juurde ja alustame sellega, et annan ülevaate nendest seisukohtadest ja katsume teha ka teatud üldistusi.

Mitte - Eesti Integratsiooni Sihtasutus: Mul on üks ettepanek, et kui hakatakse neid arvamusi koguma, siis need arvamused peaksid olema organisatsioonilised, mitte isiklikud.

T. Vitsut: Jah, ma eeldan, et kõik, kes siin ümarlauast osa võtavad, esindavad organisatsioone, mitte iseennast. Suhtlus käib nende organisatsioonide esindajate vahel.

Eesti Endiste Poliitvangide Loode - Eesti Ühing: Minu meelest esitati kõikidele organisatsioonidele juba 6 küsimust, millele meie organisatsioon vastas juba. Kas me peame uuesti nendele küsimustele vastama?

T. Vitsut: Ma täpsustan: need ei olnud küsimused. Tegemist oli deklaratsiooniga ja need olid 6 põhimõtet, mis on aluseks meie tööle ümarlauas. Küsimused tulevad konkreetselt Pronkssõduri kohta.

Klenski Nimekiri: Vastusest sain aru, et me arutame ainult pronkssõduri küsimusi. Aga mind konkreetselt huvitaks manifesti küsimused?

T. Vitsut: Need punktid, mis puudutavad kodukorda või siis manifesti, on meie jaoks juba arutatud. Nende juurde me enam tagasi ei pöördu.

Eesti Endiste Alaealiste Fašismivangide Liit: Et järgmisel korral võiks ikka olla sünkroontõlge?

H. Aasmäe: Sünkroontõlkega on sellised lood, kui te tahate reaalselt tulemust, saatke enda organisatsioonist inimene, kes on suuteline selle asjaga toime tulema.

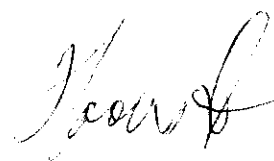
Otsustati:

Järgmine ümarlaua koosolek toimub 5. detsember kell 16.00 Tallinna Linnavolikogu III korruse saalis.

Toomas Vitsut
Koosoleku juhataja

Hardo Aasmäe
Koosoleku juhataja

1. Eesti Rindemeeste Ühendus ja Euroopa Sõjaveteranide Konföderatsioon

2. Eesti Veteranide Organisatsioonide Liit

3. Merelaevastiku Veteranide Klubi

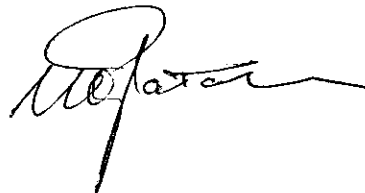

4. Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus

5. Eesti Laskurkorpuse Veteranide Tallinna Klubi

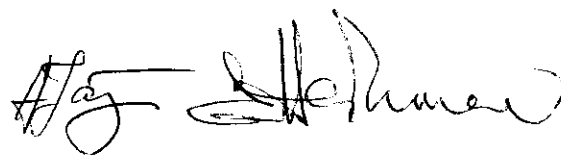

6. Endiste Õpilaskorraldajate Liit

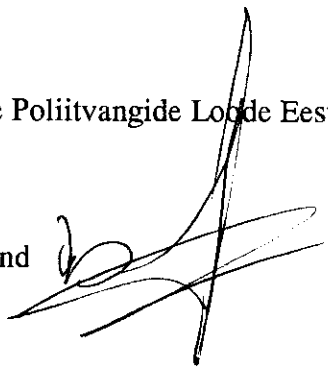

7. Afganistani Sõjaveteranide Liit

8. Eesti Endiste Poliitvangide Loodes Eesti Ühing

9. Öine Vahtkond

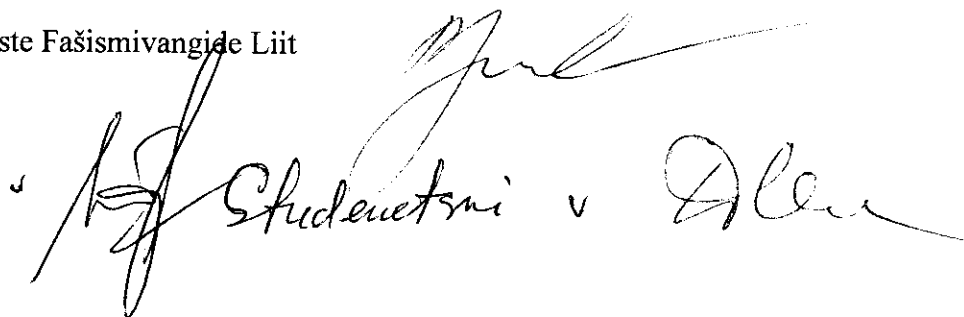

10. MTÜ Noorteühendus SIIN

11. Eesti Endiste Alaealiste Fašismivangide Liit

12. Klenski Nimekiri

13. Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing

[Handwritten signature]

14. Ühiskondliku Leppe Sihtasutus

[Handwritten signature]

15. Tallinna Praostkond

[Handwritten signature]

16. Rahvaliit

[Handwritten signature]

17. Sotsiaaldemokraatlik erakond

[Handwritten signature]

18. Keskerakond

[Handwritten signature]

19. Eesti Vasakpartei

[Handwritten signature]

20. Mitte - Eesti integratsiooni sihtasutus

21. II MS Osavõtjate Tallinna Ühing

22. Eestimaa Vene Muinsuskaitse Selts

[Handwritten signature]